

[א] רש"י ד"ה רשעה ל"א כו' עד שנים רבות - (תא"מ).

אור אליהו

רשעה וז"ל "רשעה זו - מלכות הרשעה שמינתהו תופס גנבים ולא בא לבית המדרש תמיד להראות לו הנשים את דמן. לישנא אחרינא על אשתו שערכבתו מלבא לבית המדרש שנים רבות" עכ"ל. הנה כל תיבות אלו של הלישנא אחרינא שברש"י היו

ומה שדחק דהכי קאמר שלא נתכוין להורידה למטה מכתפו דההיא כוונת פשיעה היא וחייב אפילו במעביר חבית ואפילו לר"י - אינו כלום כו' עכ"ל בקיצור³⁹⁹.

[א] בגמ' "תניא אמר רבי כמה פריה ורביה ביטלה רשעה זו מישראל" ופרש"י ד"ה

עוד כתב שם רבינו (בליקוט) וז"ל "שלא פשע - ואין להקשות על זה מהגמ' (ב"מ פג ע"א), משום דמה שאמר רבא שנשבע שלא בכוונה שברתיה, היינו דוקא לשיטת רבי מאיר, דסבירא ליה דנתקל פושע הוא והיאך ישבע שלא פשע בה, אבל לרבנן (היינו ר' יהודה) דסבירא ליה דנתקל לאו פושע הוא - מודה ר' יוחנן ורבא לר' אלעזר (בן פדת) שנשבע שלא פשע בה (כלומר, מה שנחלקו ר' יוחנן ורבא עם ר' אלעזר הוא רק לפרש את דעת רבי מאיר, שלרבי אלעזר רבי מאיר כאן סבירא ליה דנתקל לא רק שלא פושע הוא אלא אנוס הוא, ולכן בין שומר חנם ובין שומר שכר יכולים לישבע שלא פשעו בה, ור' יוחנן ורבא סבירא ליה דלרבי מאיר נתקל פושע הוא, ותקנת חכמים היא שכאן יפטור בשבועה, אלא דמכל מקום קשה היאך יכול לומר בלשון השבועה שלא פשע בה הא ודאי פושע הוא כמה שנתקל, ולזה אמר רבא דנשבע שלא בכוונה שברתיה, אבל בדעת רבנן [היינו ר' יהודה] לכולי עלמא נתקל לאו פושע הוא, ולכן ודאי נשבע שלא פשע בה). וראיה שרבא מודה שלהלכה נקטינן דנתקל לאו פושע הוא, דהא רבא שם אורי גופא הלכה למעשה בעובדא דריסתקא דמחוזא דישבע שלא פשע בה אלמא נתקל לאו פושע סבירא ליה, וזה כגירסת הרי"ף ורא"ש שם דאמר לו רבא 'אייתי סהדי דלא פשעת בה ואיפטר' מכלל שאם לא היה מביא ראיה בעדים היה נשבע שלא פשע בה (ולא כגירסא שלפנינו 'אייתי ראיה ואיפטר') וכן העיד בספר מלחמות השם פרק ג דבב"ק (ט"ו ע"א מדפי הרי"ף), ועיין רי"ף ורא"ש, ועיין מה שכתבתי בספרי תיג (ס"ק ה) וז"ל רבינו שם והך דקאמר רבא שם שבועה שלא בכוונה כו'

הוא, ושפיר נשבע שלא פשע בה. אכן דעת בעל המאור הנ"ל דק"ל כרבי מאיר דנתקל פושע הוא, ודייק כן ממה שרבא אמר שנשבע שלא בכוונה שברתיה, ולגבי עובדא דריסתקא דמחוזא כתב דלא גרסינן "דלא פשעת בה" (וכמו שהבאנו לעיל דבריו בהערה הקודמת) והוסיף שם ליישב דבריו גם לגירסת הרי"ף וז"ל "ואפילו למאן דגריס אייתי ראיה דלא פשעת בה ואיפטר הכי מפרשינן לה, שלא נתכוין להורידה למטה מכתפו דההיא כוונה ודאי פשיעה היא וחייב אפילו במעביר חבית ואפילו לר' יהודה" עכ"ל (ופירוש זה בדברי הרי"ף דחה הרמב"ן במלחמות וכמו שהבאנו מדבריו למעלה באור אליהו).

³⁹⁹. כתב מרן חשו"ע וז"ל (ח"מ דש, א) "המעביר חבית ממקום למקום בשכר, ונשברה, דין תורה הוא שישלם, שאין זה אנוס גדול, והרי השבירה כגניבה ואבידה שהוא חייב בהן, אבל תקנו חכמים שיהיה חייב שבועה שלא פשע בה, שאם אתה אומר ישלם, אין לך אדם שיעביר חבית לחבירו. ולפיכך עשו בו שבירת החבית כמיתת הבהמה ושבירתה" עכ"ל. וכתב רבינו (שם ס"ק ג) וז"ל "שלא פשע בה - ואין להקשות על זה מהגמ' בב"מ (פג ע"א), משום דמה שכתוב שם 'היכי משתבע אמר רבא שבועה שלא בכוונה שברתיה' - היינו שפירש זאת רבא רק לשיטת רבי מאיר, דסבירא ליה נתקל פושע הוא, ואם כן היאך ישבע שלא פשע בה (דמה שנתקל היא גופא פשיעתו), אבל אנו דק"ל כרבנן, דסבירא להו דנתקל לאו פושע שפיר משתבע שלא פשע. ועי' בפרק ג' דב"ק (כט ע"א) - כן כתבו הרי"ף (בב"מ נא ע"ב מדפי הרי"ף) ורא"ש (ב"מ פרק ו' סי' יט) עכ"ל.

[א] רש"י ד"ה משמנין ביניהן לא פחות כו' - ורמב"ם מפרש שמחשבין היתר שבשכירות והפחות ונותן החצי וכן פירש בב"ב ק"ז ע"א.

אור אליהו

בינונית". ורמב"ם מפרש שמה שכתוב "משמנין ביניהם" הכוונה שמחשבין את היתר שבשכירות ומוסיפין לזה את הפחות שבשכירות ונותן לפועל החצי מהסכום הנ"ל⁴⁰¹. וז"ל הרמב"ם (שכירות ט, ב) "השוכר את הפועל ואמר לו כאחד וכשנים מבני העיר רואין הפחות שבשכירות והיתר שבשכירות ומשמנין ביניהן" עכ"ל⁴⁰². וכן פירש הרמב"ם בבבא בתרא ק"ז ע"א, דאיתא התם "תנו רבנן שלשה שירדו לשום,

מחוקות בש"ס של רבינו, דסבירא ליה שאין לגורסן [ועיין הערה 400].

[א] בגמ' "רכן שמעון בן גמליאל אומר אינו צריך הכל כמנהג המדינה. הכל לאתווי מאי, לאתווי הא דתנן, השוכר את הפועל ואמר לו כאחד וכשנים מבני העיר נותן לו כפחות שבשכירות, דברי רבי יהושע. וחכמים אומרים משמנין ביניהם". ופרש"י ד"ה משמנין וז"ל "משמנין ביניהן - לא בפחות ולא ביותר, אלא כמנהג המדינה

רשעה מלשון רשעות - צריך לדחוק בכוונת רש"י וצ"ע). ועיין משך חכמה דברים (כ, יד ד"ה כל).

401. והנפקא מינא בין רש"י לרמב"ם כתב הפרישה (ח"מ סימן שלא) כגון אם היתר שבשכירות הוא ח' מנה והפחות הוא ד' מנה והבינוני ה' מנה, שלרמב"ם נותן לו ו' מנה (שהוא הממוצע בין ח' לד'), ולרש"י אין מחשבין כן, אלא נותן לו כשכירות הבינונית דהיינו ה' מנה. ונראה לפי זה שיש נפקא מינה בין רש"י לרמב"ם גם בפירוש הביטוי "משמנין ביניהם", שלרש"י הכוונה שמשמנין בין בעל הבית לבין הפועל, והיינו שעושים פשרה ביניהם, ואילו לרמב"ם "ביניהם" הכוונה שמשמנין בין היתר שבשכירות לבין הפחות שבשכירות וצ"ע.

402. וכן פסק בשו"ע (ח"מ שלא, ג) וז"ל "השוכר את הפועל, ואמר לו כאחד וכשנים מבני העיר, מחשבין היתר שבשכירות והפחות שבשכירות, ומה שביניהם נותן החצי, כגון אם היתר בשש והפחות בארבע, נותן להם חמש" עכ"ל. וכתב רבינו (שם ס"ק ח) וז"ל "השוכר כו' - כן פירש הרמב"ם את דברי הגמ' 'משמנין ביניהם' וכן דעת המגיד משנה והרמ"ה (הובא בטור ח"מ שם סעיף ו) ועיין בס' ק"ג ס"ב שגם שם הרמב"ם פירש באופן דומה לענין שומת קרקע (ויובא לקמן) ועיין מגיד משנה על הרמב"ם הנ"ל, שהביא שהרמב"ן

לפרושה לדברי מאיר קאתי וליה לא סבירא ליה וכמו שכתוב בס' ש"ד ס"א וס' תי"ב ס"ד" עכ"ל רבינו.

400. ונראה שטעמו מהא דלקמן בגמ' איתא שרצה רבי לישא את אשתו של רבי אלעזר, ואיך יתכן שאחרי שהוא עצמו קראה רשעה ירצה להכניסה לתוך ביתו, וכן הקשה בעין יוסף על העין יעקב. ועי' הגהות הגאון ריעב"ץ דכתב שאין הכוונה לשם תואר (רְשָׁעָה) אלא שם דבר (רְשָׁעָה), והיינו שלא התכוון רבי לומר שהיא הייתה רְשָׁעָה ח"ו, אלא לומר שאותו מעשה שמנעה אותו מלבוא לבית המדרש לא היה מעשה טוב. ובספר בן יהוידע כאן כתב שרשעה הוא לא מלשון רְשָׁעָה אלא מלשון חרדה, וז"ל "ונראה הכוונה אין זה לשון רשעות אלא לשון חרדה, כמו והוא ישיקט ומי ירשיע באיוב לד', כט, שפירש המצודות ירשיע - יחריד ויבלבל, וכן ובכל אשר יפנה ירשיע כו' וכן הענין, אמר כמה פריה ורביה ביטלה רשעה זו, רוצה לומר חרדה זו שחרדה אשתו בלתי תניחהו לילך לבית המדרש, כי היכי דלא לדחוקה רבנן" עכ"ל (ולכאור') קשה קצת לומר כן בכוונת רש"י שאם רשעה כאן מתפרש בלשון חרדה שלא כמו השימוש הרגיל - כל כהאי גוונא הוה ליה לרש"י לפרושי, אמנם נראה שכוונת הבן יהוידע שמגודל הקושיא, שאי אפשר לומר שרבי אמר על אשתו של רבי אלעזר